

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier

Kasteelsite van Grevenbroek in Hamont -Achel

Archeologische site

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

Kasteelsite van Grevenbroek, Hamont-Achel (Achel), Molendijk zonder
nummer – archeologische site

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/72037/102.1

Katrien Cousserier

24/02/2023

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Situering	4
1.2.	Historisch overzicht	4
1.2.1.	Domein Grevenbroek	4
1.2.2.	Kasteel van Grevenbroek	5
1.2.3.	Onderzoek op de site	7
1.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken.....	7
1.3.1.	Op basis van historische gegevens en kaarten	7
1.3.2.	Op basis van het geofysisch onderzoek	8
1.3.3.	Op basis van luchtfoto's (fig. 9)	9
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	9
2.	Evaluerend gedeelte	9
2.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarde.....	9
2.2.	Motivering van het type bescherming.....	10
2.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	10
2.4.	Juridische toestand	10
2.4.1.	Onroerend Erfgoed	10
2.4.2.	Omgeving	11
2.4.3.	Natuur en Bos.....	11
3.	Beheersvisie	11
3.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	11
3.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	11
3.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed.....	12
4.	Bronnen	12
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	12
5.1.	Omgevingsplan	12
5.2.	Fotobijlage	12
5.3.	Documentatie	12
5.4.	Passende beoordeling	12

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

Het beschermingsdossier betreft een ad hoc-dossier, opgenomen in de beschermingskalender 2022.

1.1. Situering

De site van het kasteel van Grevenbroek (fig 1, 2 en 3) bevindt zich in de gemeente Hamont-Achel (Achel), in het noorden van de provincie Limburg, langs de Molendijk en ten westen van de Tomp van Grevenbroek¹.

1.2. Historisch overzicht²

De historische interesse voor Grevenbroek was tot de laatste decennia van de 20ste eeuw vooral beperkt tot de Achelse Tomp (of Tomp van Grevenbroek), even ten oosten van de kasteelsite van Grevenbroek gelegen. Lokale onderzoekers, o.a. A. Claassen, gingen ervan uit dat de Achelse Tomp de oorspronkelijke burcht van Grevenbroek was. In die visie was de Tomp de donjon van de heren van Grevenbroek. Historisch onderzoek heeft echter aangetoond dat de Achelse Tomp een (toren-)molen was van de heren van Grevenbroek. De oorspronkelijke woning van de heren van Grevenbroek bevond zich op dezelfde plaats als de 'nieuwe' burcht uit de 15de eeuw.

1.2.1. Domein Grevenbroek

De geschiedenis van het domein Grevenbroek, bestaande uit Hamont, Achel en Lille (Sint-Huibrechts-Lille) gaat mogelijk terug tot 1139, wanneer de kerk van Achel genoemd wordt in een goederenlijst van het Sint-Servaaskapittel van Maastricht. Over een oudere oorsprong van het domein is niets geweten. Het gaat om een pauselijke oorkonde uit 1139 met de bevestiging van de eigendommen van dit kapittel. Uit deze oorkonde kan evenwel niet met zekerheid afgeleid worden of Maastricht al een domein bezat in het gebied van Hamont, Achel en Lille.

Zeker vanaf het midden van de 13de eeuw beheerde het Sint-Servaaskapittel Hamont, Achel en Lille. Het gebied werd aanvankelijk omschreven met een opsomming van de dorpsnamen. Een oorkonde van 1257 is het eerste document dat melding maakt van het domein Hamont, Achel en Lille. In het document is sprake van de aanwezigheid van de voogd Willem I van Boxtel die onenigheid had over het innen van boetes, opgelegd door de lokale schepenenbank. Op basis van dit document veronderstelt men dat Willem van Boxtel al enige tijd de voogdij in opdracht van het kapittel uitoefende over dit domein. Oorkonden uit 1308-1309 en 1338 tonen aan dat het beheer van het gebied in de eerste decennia van de 14de eeuw volledig werd overgedragen aan de adellijke familie van Boxtel. Na de definitieve overdracht in 1338 werd het domein Grevenbroek een onafhankelijk allodium en kon het dus autonoom bestuurd worden. Dit statuut kan de bouw van een kasteel, als woonst voor de heer, bevorderd hebben.

Grevenbroek zelf wordt pas in 1364-1367 voor het eerst vernoemd. Op dat moment lijkt het enkel de naam van een kasteel, in bezit van de Loonse ridder Jan van Hamal die waarschijnlijk het kasteel van Grevenbroek had laten versterken. Hij steunde de laatste graaf (pretendent) van Loon, Arnold van Rummen in de Loonse successieoorlog. Vanuit Grevenbroek werd een raid uitgevoerd om de Loonse stad Beringen in te nemen, zonder succes echter. Als gevolg hiervan nam de prins-bisschop van Luik het kasteel/burcht in 1367 in beslag. De rest van de heerlijkheid bleef onafhankelijk tot in 1401.

Na een conflict met de Loonse buurgemeente Neerpelt, moest de heer van Grevenbroek het onderspit delven tegen de prins-bisschop van Luik en werd zijn heerlijkheid ingepalmd en het kasteel verwoest in 1401. Grevenbroek werd een vazalgebied van Luik en viel

---

¹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/80087>

² Gebaseerd op: VAN DE SIJPE L. 2020: *De heerlijkheid en het kasteel Grevenbroek (Achel, Molendijk z.n.) Hamont-Achel. Historische nota, onuitgegeven nota.*

juridisch onder het rechtsgebied van het graafschap Loon. Robrecht van Grevenbroek werd afgezet en zijn zoon Jan werd aangesteld als leenman van de Luikse prins-bisschop in Grevenbroek. Vanaf dan zou Grevenbroek voortdurend te lijden hebben onder de vele oorlogen en plunderingen die het land van Luik tot in de 18de eeuw teisterden.

In 1585 kocht de prins-bisschop van Luik de volledige eigendom van Grevenbroek en liet het bewonen door zijn rentmeesters of drossaards. Dit betekende dat het beheer van de domeingoederen (het kasteel met aanhorige hoeven, vijvers en molens) door de Luikse rekenkamer werd georganiseerd en ter plaatse uitgevoerd werd door de rentmeester.

1.2.2. Kasteel van Grevenbroek

1.2.2.1. *Het huys van Boxtel (2de helft 13de of 1ste helft 14de eeuw)*

In de oudste oorkonde (1257) waarin de familie van Boxtel vernoemd wordt, is nergens sprake van een vestiging in hun domein te Achel. Een procesdossier uit het begin van de 15de eeuw vermeldt wel het huys Boxtel, evenals een document over een grenskwestie van de Noord-Brabantse gemeenten Borkel en Schaft uit het begin van de 17de eeuw. Daarin wordt het kasteel als referentiepunt aangehaald en telkens benoemd als huys van Boxtel.

Het lijkt echter aannemelijk dat de heer van het domein Grevenbroek, Willem van Boxtel (vermeld in de oorkonde van 1257) hier al een verblijfplaats oprichtte. Dat er van in het begin een riant huis of kasteel zou zijn opgericht is onwaarschijnlijk aangezien de heer van Grevenbroek als voogd slechts beperkte rechten had. Vermoedelijk gebeurde dit pas na 1338 wanneer de heer (ook Willem van Boxtel) de volle eigendom over het domein verkreeg. Over de omvang of het uitzicht van deze woning of dit kasteel weten we zo goed als niets.

Gezien zijn status als ridder kunnen we dit huys mogelijk interpreteren als een omwald en omgracht kasteel dat na zijn verwoesting in 1401 het hooghuys werd genoemd. Op basis van een visitatieverslag van de Luikse Staten in 1608 blijkt dat dit hooghuys inderdaad na 1401 niet meer te zijn heropgebouwd en dat het deels gebruikt werd voor de landbouwuitbating.

1.2.2.2. *Eerste beschrijving van de burcht van Grevenbroek (1367)*

Zoals eerder vermeld nam de prins-bisschop van Luik Jan van Arckel het kasteel Grevenbroek in beslag nadat Jan van Hamal zich gemengd had in de Loonse successieoorlog als tegenstander van de prins-bisschop. Deze inbeslagname betekende concreet dat Jan van Hamal en zijn nakomelingen de burcht voortaan in leen hadden van de prins-bisschop. De oorkonde die deze zaak regelde geeft volgende beschrijving van de burcht: *la maison et chasteau de Grevenbroucq, ses murs et fosseis et toutes forteresses dyceli*. Uit deze omschrijving kan men afleiden dat kasteel versterkt was met muurwerk, grachten en andere versterkingen. Eventueel zou men zelfs kunnen afleiden dat de dubbele omwalling, die in de 16de en de 18de eeuw genoemd wordt, al in 1367 aanwezig was.

In 1380 verwierf Robrecht, heer van Renswoude, Grevenbroek en hij was de eerste die zich de familienaam "van Grevenbroek" toe-eigende. Tussen 1380 en 1400 concentreerde hij zich vermoedelijk op zijn bezitting Grevenbroek en de uitbouw ervan, aangezien zijn rol als ontvanger van het bisdom Luik uitgespeeld was sinds de aanstelling van een nieuwe prins-bisschop in 1379.

1.2.2.3. *Aanpassingen vanaf de 15de eeuw*

Het is duidelijk dat het huys van Boxtel volledig vernield werd vernield in 1401. Het werd afgebrand na een conflict met de prins-bisschop van Luik. In de periode van de verkoop aan Luik (1585-1606) vermeldden alle rapporten dat het huys er nog steeds verlaten en als een ruïne bijlag. Het lijkt erop dat de opvolgers van Robrecht van Grevenbroek de site nog bewoond hebben, maar dat ze niet in staat waren het kasteel (hooghuys vanaf dan genoemd) herop te bouwen en dat ze zich beperkten tot de bouw van een nieuw verblijf. Documenten verwijzen naar dit verblijf als het voorhof of neerhof.

Uit het visitatieverslag van 1608 en enkele documenten in verband met de verkoop in 1585 blijkt dat dit voorhof een zelfstandige woonplaats was en dat de oude kasteelsite beperkt toegankelijk was en dienst deed als weide voor enkele koeien.

Zeker tussen 1424 en 1484 verbleven de nazaten van Robrecht van Grevenbroek hier effectief. Nadien werd Grevenbroek regelmatig verkocht aan buitenstaanders die dit domein enkel als een soort belegging beschouwden en er vermoedelijk nooit permanent woonden. Dit zou een verklaring kunnen zijn voor de verwaarlozing van de site. Na de aankoop door Luik (1585) verbleven er nog wel bij gelegenheid de drossaard of rentmeester, maar dit kon het verval niet tegenhouden. Uit rapporten uit die tijd met een beperkte beschrijving van het kasteel kan men afleiden dat het hooghuis uit vier bakstenen muren bestond waarvan er nog twee deels rechtop stonden. Ook het neerhof was in slechte staat, maar bijwijken nog bewoond door de drossaards.

De belangrijkste beschrijving van het uitzicht van het kasteel Grevenbroek vinden we terug in een visitatieverslag van de Luikse Staten uit 1608. Er was maar één toegang tot de burcht, nl. in het noorden. Men moest drie verschillende bruggen (met poortgebouwen) over om het hooghuys te bereiken. De toegangen in het zuiden en het oosten zijn pas van veel latere datum (eind 18de eeuw of later). In het noorden van de site hebben we het zogenaamde neerhof dat toegankelijk was via een brug met twee poorten aan de noordzijde. Aan deze toegang, maar buiten de omwalling, moet nog een poortgebouw met stallingen bestaan hebben. Op het neerhof stonden in het westen nog een brouwerij en stallingen in zeer slechte staat. Het neerhof was in het oostelijk deel nog bewoonbaar. Er is daar sprake van een woonruimte, een bovenverdieping met een aantal kamers, een keuken en een volledige toren. In het zuiden stond er een houten galerij zonder functie. Het neerhof is van het hooghuys gescheiden door een gracht waarover een 20m lange vaste brug liep. Van dit hooghuys, of huis van Boxtel, restten er nog een vochtige kelder, 2 kamers op verdiep en een zolder in het noorden en verschillende muurpartijen in slechte staat.

De Luikse overheid investeerde niet of weinig in heropbouw of restauratie. Toch was er tussen 15 januari 1641 en 15 juli 1642, toen de streek geteisterd werd door huurlingenlegers, een Luiks garnizoen van ongeveer 20 man gelegerd in Grevenbroek. Dit was echter slechts een tijdelijke maatregel en had weinig effect. Niet veel later sloeg de ellende weer toe, met de periode 1651-1654 als hoogtepunt. Alle hulp van Luik bleef uit en vooral Hamont en Lille hadden het zwaar te verduren.

Tussen 1595 en 1698 voerde men af en toe wat minimale herstellingswerken uit, in de eerste plaats aan de meest strategische onderdelen: bruggen, poorten en omwalling. Zo beschrijft een visitatieverslag uit 1663 de slechte toestand van de verschillende bruggen en beschrijft een ander verslag uit 1692 de noodzakelijke herstellingen aan bruggen en poorten. Het is niet duidelijk hoeveel bruggen en poorten er hersteld werden. Het feit dat er in de volgende jaren nog sprake is van ernstig verval doet vermoeden dat de herstellingen van 1692 heel beperkt bleven.

Ook voor burgers deed de burcht in deze woelige periode dienst als schuilplaats. Dat verklaart mogelijk waarom er in Hamont en Achel in de 16de en 17de eeuw geen schansen werden opgericht.

1.2.2.4. Definitief einde in 1702

Net voor de definitieve vernietiging van de burcht in 1702, in de periode van 1695-1699, werden nog herstellingswerken uitgevoerd, telkens zeer beperkt omdat de middelen ontbraken.

Aanleiding voor de herstellingswerken in deze periode was de internationale toestand: Luik was het slachtoffer van een conflict tussen Frankrijk en een coalitie van Oostenrijkers, Engelsen en Hollanders. Frankrijk wilde de Spaanse kroonopvolging zelf regelen, maar kreeg een coalitie van andere Europese grootmachten tegenover zich.

De vervallen burcht van Grevenbroek deed dienst als uitvalsbasis voor snelle interventies van Franse troepen. Om dit onmogelijk te maken besloten de coalitietroepen onder leiding van John Churchill, de latere hertog van Marlborough, de burchten van Grevenbroek en Weert met de grond gelijk te maken. Op 27 juli 1702 bezette een Frans cavaleriedetachement de vestigingen van Grevenbroek en Weert. Enkele dagen later, op

31 juli, reageerden de coalitietroepen en namen Grevenbroek in. De inname van het kasteel stelde niet veel problemen. Het kasteel was al dermate vervallen en alleen de ligging in nat, moerassig gebied en de dubbele omwalling boden weerstand. De inname van Grevenbroek was niet het werk van Marlborough zelf, maar van Lord Cutts. Hij verdreef het Franse garnizoen en maakte 80 gevangenen. Wanneer Grevenbroek precies vernietigd werd is niet helemaal duidelijk, maar volgens een Engelse militaire bron zou dit al voor 17 augustus gebeurd zijn.

1.2.3. Onderzoek op de site

In de jaren 1953-1958 werden er op het terrein van het kasteel van Grevenbroek grondwerken (opgravingen?) uitgevoerd. De aard van deze werken is niet duidelijk, maar ze zijn in elk geval niet archeologisch gedocumenteerd. Volgens een getuigenis van H. Van de Broek aan L. Van de Sijpe is er in de periode 1952-1958 geen archeologisch onderzoek gebeurd. Mogelijk gaat het om grondwerken naar aanleiding van het rooien en aanplanten van bomen. Volgens diezelfde getuigenis zouden er later wel opgravingen geweest zijn, maar die zijn ook nergens gedocumenteerd. A. Claassen publiceert wel een grondplan van het kasteel in 1968 (Oude Land van Loon 1968). Op basis waarvan dit grondplan getekend werd, blijft een vraagteken, want het is niet in overeenstemming met de geschreven bronnen³.

Geofysisch onderzoek werd in 2019 uitgevoerd door de UGent in opdracht van de eigenaar. Dit onderzoek focuste voornamelijk op de zone binnen de omwalling (centrale zone), maar ook ten oosten en ten zuiden van de omwalling werden percelen onderzocht. Het doel was om sporen van het vroegere kasteelgebouw Grevenbroek te identificeren, en mogelijk bijkomende sporen van bewoning en/of artisanale activiteit op te sporen⁴.

Beperkt booronderzoek in 2019 en in 2021 ter controle van de resultaten van het geofysisch onderzoek werd uitgevoerd door het agentschap onroerend erfgoed.

1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken

1.3.1. Op basis van historische gegevens en kaarten

De kasteelsite van Grevenbroek is een tweeledige, omwalde en omgrachte site met in het zuiden het oude hooghuys en in het noorden het latere neerhof. De omwalling die beide delen omsloot is nog goed bewaard op het terrein.

De belangrijkste beschrijving van het uitzicht van het kasteel Grevenbroek vinden we terug in een visitatieverslag van de Luikse Staten uit 1608. Er was maar één toegang tot de burcht, nl. in het noorden. Men moest drie verschillende bruggen (met poortgebouwen) over om het hooghuys (het oudste deel) te bereiken. De toegangen in het zuiden en het oosten zijn van veel latere datum (eind 18de eeuw of later). In het noorden van de site hebben we het zogenaamde neerhof (begin 15de eeuw) dat toegankelijk was via een brug met twee poorten aan de noordzijde. Aan deze toegang, maar buiten de omwalling, moet nog een poortgebouw met stallingen gestaan hebben. Op het neerhof stonden in het westen nog een brouwerij en stallingen in zeer slechte staat. In het oostelijk deel is sprake van een woonruimte, een bovenverdieping met een aantal kamers, een keuken en een volledige toren. In het zuiden stond er een houten galerij zonder functie. Het neerhof is van het hooghuys gescheiden door een gracht waarover een vaste brug liep. Van dit hooghuys, of huis van Boxtel, restten er nog een vochtige kelder, twee kamers op verdiep en een zolder in het noorden en verschillende muurwerken in slechte staat⁵.

---

³ VAN DE SIJPE L. 2020: *De heerlijkheid en het kasteel Grevenbroek (Achel, Molendijk z.n.) Hamont-Achel. Historische nota*, onuitgegeven nota.

⁴ DE SMEDT P. 2019: *Rapport geofysisch bodemonderzoek Grevenbroek, België*, onuitgegeven rapport.

⁵ VAN DE SIJPE L. 2020: *De heerlijkheid en het kasteel Grevenbroek (Achel, Molendijk z.n.) Hamont-Achel. Historische nota*, onuitgegeven nota.

Op de Ferrariskaart (1777) is de site aangeduid als "Chateau Grevenbroek Ruïne" (fig. 4). Deze kaart, ongeveer 70 jaar na de verwoesting opgemaakt, geeft nog duidelijk een wal en gracht en een toegang in het noorden weer. Binnen de omwalling is er nog de aanduiding van enkele resterende muren. Rondom is bos weergegeven.

Op de Vandermaelenkaart (1849) is er geen aanduiding meer van de kasteelsite (fig. 5), maar zien we enkel nog de contouren van de site binnen een bebost gebied. Er is wel een weg aangeduid die vertrekt in het zuiden van de site en loopt richting het dorp van Achel. Deze weg is vandaag deels verdwenen. Enkel het deel van de weg het dichtst bij de site is bewaard als dreef.

1.3.2. Op basis van het geofysisch onderzoek

De verschillende elektrische en elektromagnetische datasets die werden verzameld tijdens het geofysisch onderzoek tonen duidelijk een veelheid aan archeologische sporen op de site aan (fig. 6). De voornaamste en meest duidelijke structurele elementen bevinden zich in het noordelijk deel van de site, op het zogenaamde neerhof. Deze bestaan uit lineaire elementen zoals bakstenen muren of funderingen die verschillende rechthoekige structuren vormen. In het noorden kan zeker 1 gebouw onderscheiden worden. Binnen dit gebouw zijn kleinere baksteenconcentraties zichtbaar die mogelijk als funderingen voor steunberen geïnterpreteerd kunnen worden. Ten oosten van dit gebouw zijn twee bijkomende muren gedetecteerd die een licht afwijkende oriëntatie hebben, mogelijk te wijten aan een verschil in functie of chronologie.

In het zuidelijk deel van de onderzochte zone zijn fragmentaire sporen van muurwerk aangetroffen. Hoewel geen aaneengesloten geheel kan onderscheiden worden, zijn deze muren mogelijk deel van een grotere structuur/gebouw in dit deel van de site.

Behalve de grotendeels intacte muurwerken en funderingen werd over het grootste deel van de centrale zone baksteenpuin vastgesteld. Verschillende van die puinpakketten strekken zich dieper uit dan de bovenste 30 cm onder het maaiveld en zijn te associëren met nog aanwezige sporen in de ondergrond.

Naast vergravingen die mogelijk gerelateerd zijn aan drainagegreppels is in de centrale zone een brede gracht aanwezig die aansluit op een centrale gracht die vandaag de zone in oost-west richting doorsnijdt.

Het transect (doorsnede) gemeten met elektrische weerstandsmeting wijst mogelijk op oorspronkelijk bredere grachten en een mogelijke versterking van de wal met steen aan de binnenzijde⁶.

1.3.3 Op basis van het booronderzoek

1.3.2.1. Booronderzoek 18-03-2019 (fig. 7)

In dit beperkt booronderzoek werden 12 boringen uitgevoerd. De boringen aan de binnenzijde van de omwalling bevatten veel puinresten van het afgebroken kasteel. De boringen buiten de omwalling geven de natuurlijke bodem weer.

1.3.2.2. Booronderzoek 12 en 13-05-2021 en 11-06 2021 (fig. 8)

Dit booronderzoek had als doel om de resultaten van het geofysisch onderzoek te verifiëren in functie van een mogelijke bescherming als archeologische site. Er werden 55 boringen uitgevoerd die het beeld van het geofysisch onderzoek grotendeels bevestigden. Muurresten of funderingen van het gebouw in het noorden van het terrein, evenals de twee muren met een licht afwijkende oriëntatie werden op verschillende plaatsen aangeboord en situeren zich op ongeveer 40 à 50 cm onder het maaiveld. De kleinere baksteenconcentraties die mogelijk wijzen op steunberen binnen het gebouw konden niet geïdentificeerd worden tijdens het booronderzoek.

---

⁶ DE SMEDT P. 2019: *Rapport geofysisch bodemonderzoek Grevenbroek, België*, onuitgegeven rapport.

In het zuidelijk deel van de site kon de aanwezigheid van één muurrest of fundering bevestigd worden d.m.v. het booronderzoek. Bij verschillende boorpunten in dit deel van de site moest het boren gestaakt worden omwille van ondoordringbaarheid van de ondergrond. Dit heeft vermoedelijk te maken met dense puinpakketten waar mogelijk nog muurresten onder aanwezig zijn. De gracht die het zuidelijk deel omgeeft, was ook herkenbaar in verschillende boringen en is 1,5 m à 1,9 m diep. Die aangetroffen gracht is vermoedelijk een vroeger, breder verloop van de gracht die vandaag de zone omgordt. Extra boringen buiten de omwalling bevestigen het beeld van de boringen uit 2019, nl. de aanwezigheid van een natuurlijke bodem.

1.3.3. Op basis van luchtfoto's (fig. 9)

Op 12 mei 2021 werden luchtfoto's van het terrein gemaakt met een drone. Hierop zijn duidelijk nog contouren van het vroegere kasteel zichtbaar door verschillen in vegetatie en grondverkleuringen.

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens meerdere plaatsbezoeken op 18-03-2019, 12-05-2021, 13-05-2021 en 11-06-2021. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

De omwalling en gracht zijn nog duidelijk zichtbaar op het terrein. De omwalling is één brede wal begroeid met bomen (o.a. naaldbomen). De wal is op verschillende plaatsen doorbroken met een toegang: de toegangen in het zuiden en het oosten zijn na de definitieve verwoesting van het kasteel aangelegd.

Het terrein binnen de omwalling is in gebruik als grasland. Er bevinden zich nog enkele (niet-gerestaureerde) muurresten die vermoedelijk nog origineel zijn. Daarnaast bevinden er zich nog enkele kleinere recente constructies op het terrein: een chalet, een bakstenen waterput en een laag bakstenen torentje.

Opvallend is de grote hoeveelheid molshopen op de site. In deze molshopen treffen we talrijke baksteen- en mortelfragmentjes.

Monumentenwacht Vlaanderen deed een plaatsbezoek op 27/02/2019 en maakte een inspectierapport op waarin de toestand van de site wordt beschreven en aanbevelingen worden geformuleerd.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarde

De kasteelsite Grevenbroek is één van de zeldzame middeleeuwse burchtsites in het noorden van de provincie Limburg. Het kasteel werd vermoedelijk opgericht in de eerste helft van de 14de eeuw, maar zou ook al verder in de tijd kunnen teruggaan. De site neemt als hoofdplaats van een onafhankelijk allodium een niet onbelangrijke plaats in de geschiedenis van het Graafschap Loon en het prinsbisdom Luik in. Later, rond 1700, speelde Grevenbroek een rol in een internationaal conflict tussen Frankrijk en een coalitie van Oostenrijkers, Engelsen en Hollanders.

Een bevraging van de inventaris onroerend erfgoed leert dat in Limburg er vooral in het zuiden en midden van de provincie kastelen/kasteelsites terug te vinden zijn of geïnventariseerd zijn, en heel wat minder in het noorden van Limburg. Een van de uitzonderingen is de burcht van Stokkem (Dilsen-Stokkem), ook gekend als Carolinaberg, die al gebouwd werd in de 11de eeuw. Ook deze burcht speelde een rol in het Loons-Luikse conflict en werd eveneens vernield in 1702. In tegenstelling tot Grevenbroek werd hier in de tweede helft van de 19de eeuw opnieuw een kasteel gebouwd. Mogelijk werden hierbij

delen van de oude burcht vernield, hetgeen niet het geval is bij Grevenbroek waar na 1702 nooit meer gebouwd werd. Dit maakt Grevenbroek tot een zeldzaam voorbeeld.

Ondanks enkele recentere verstoringen tonen het geofysisch- en booronderzoek aan dat er nog muurstructuren en gebouwen in de ondergrond bewaard zijn. Bovendien is de omwalling van het kasteel zeer herkenbaar in het landschap.

Daarnaast is ook de relatie met de nabijgelegen Tomp van Grevenbroek, molen van de heren van Grevenbroek, een interessant gegeven. Samen met de op de Warmbeek gelegen watermolen (onderslagmolen) in Achel was de Tomp een banmolen van de heren van Grevenbroek. Na de belegering van Grevenbroek door de prins-bisschoppelijke legers in 1401 en de verwoesting van het slot van Grevenbroek en de burcht van Hamont, werd de heerlijkheid in 1405 overgedragen aan ridder Jan van Grevenbroek. Toen zijn oudste zoon, Robrecht, na het overlijden van zijn vader, op achttienjarige leeftijd de heerlijkheid overnam, werden ook een windmolen en een olieslagmolen vermeld. De windmolen is geïdentificeerd als de stenen windmolen, de "Tomp". Bouwhistorici en bouwkundigen dateren de molen uit het begin van de 15de eeuw. Er is bijgevolg een duidelijke contextwaarde aanwezig.

2.2. Motivering van het type bescherming

De kasteelsite van Grevenbroek wordt beschermd als archeologische site. Het Onroerenderfgoeddecreet definieert een archeologische site als volgt: *"een onroerend goed dat ondergronds, aan de oppervlakte of onder water aanwezig is, met inbegrip van de archeologische artefacten die er integrerend deel van uitmaken, van algemeen belang wegens de archeologische erfgoedwaarde."*

Zowel ondergrondse als bovengrondse restanten van het kasteel, dat vermoedelijk opgericht werd in de eerste helft van de 14de eeuw, zijn bewaard en zijn getuigen van een geschiedenis van mogelijk meer dan 400 jaar. De aanwezige bovengrondse structuren bieden bovendien een visuele beleving.

De bescherming als archeologische site beoogt in de eerste plaats een behoud van het archeologisch erfgoed op de plaats waar het zich in de bodem of aan de oppervlakte bevindt (een behoud *in situ*). Wanneer dit *in situ* behoud niet (meer) mogelijk is moet er steeds voor gezorgd worden dat, via archeologisch onderzoek enerzijds én een volledige integrale uitwerking en publicatie anderzijds, dit archeologisch bodemarchief wordt veiliggesteld (zogenaamd behoud *ex situ*).

2.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

De omwalling van het kasteel van Grevenbroek is nog duidelijk zichtbaar in het landschap. Gecombineerd met gegevens van het terreinonderzoek en het digitaal hoogtemodel stellen we een afbakening voor die de percelen Hamont-Achel, 2de afdeling, sectie A, perceelnummers 678b (deel) en 680 (deel) omvat.

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Onroerend Erfgoed

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit dossier over gaat.

Binnen de afgebakende site zijn geen onroerenderfgoed beschermingen aangeduid.

2.4.2. Omgeving

Op het gewestplan is de aangeduide zone volledig gelegen binnen natuurgebied.

2.4.3. Natuur en Bos

De zone is gelegen in de speciale beschermingszone (Natura 2000 gebied) 'Noord-Oost Limburg', en meer bepaald in het habitatrichtlijngebied 'Hageven met Dommelvallei, Beverbeekse heide, Warmbeek en Wateringen'.

Bovendien is de zone gelegen binnen het vogelrichtlijngebied 'Hamonterheide, Hageven, Buitenheide, Stamprooierbroek en Mariahof'.

Daarnaast is de zone ook gelegen in een beheergebied Natura 2000-soorten, nl. 'Noord-Limburgse vlakten', met als doelsoort de grauwe klauwier.

De zone is gedeeltelijk gelegen in één van de gebieden van het VEN en IVON, nl. De zone Ruiterskuilen- Oudsberg- Solterheide.

Een deel van het gebied is gelegen in de zone van een Uitgebreid Bosbeheerplan opgemaakt (Uitgebreid Bosbeheersplan Meeuwen- Gruitrode).

3. BEHEERSVISIE

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het ministerieel besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen.

Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wenselijk uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden ervan aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerenderfgoeddecreet en Onroerenderfgoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen, meer bepaald:

- het goed als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;

- de toestand van het goed regelmatig controleren;
- regulier onderhoud uitoefenen;
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of waarvoor een omgevingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is, vraagt de vergunningverlenende overheid advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende onroerenderfgoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerenderfgoedgemeenten is te vinden op www.onroerenderfgoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

4. BRONNEN

CLAASSEN A. 1968: De Achelse Tomp, in: *Het Oude Land van Loon*, jg. XXIII, 203-233.

DE SMEDT P. 2019: *Rapport geofysisch bodemonderzoek Grevenbroek, België*, onuitgegeven rapport.

VAN DE SIJPE L. 2020: *De heerlijkheid en het kasteel Grevenbroek (Achel, Molendijk z.n.) Hamont-Achel. Historische nota*, onuitgegeven nota.

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk beschermingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals kaarten, hoogtemodellen, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.

5.4. Passende beoordeling

Er is een passende beoordeling opgemaakt in functie van de beschermingsprocedure.